

BİR MODERNLEŞME ÖNCÜLÜ OLARAK TÜRK ORDUSU KUVVET YAPISI ve ASKERİ VESAYET PARADİGMASININ BİLİNÇALTI MÜKTESEBATININ BİR DEĞERLENDİRMESİ

Dr. Murat ŐENGÖZ¹

ÖZET

Türk Milleti tarih boyunca her zaman merkezi bir devlet yapısına, güçlü ve katı hiyerarşik bir orduya sahip olmuştur. Türk Ordusunun sert dikey hiyerarşik komuta yapısı ve katı disipline dayanan askerlik anlayışı, ordu millet kavramı ekseninde değişmez bir olgudur ve geleneksel askeri kültürü Türk milletinin özüdür. Türk milletinin Ordusuna atfettiği değer ve önem kültürel ve tarihsel simgeler taşır. Bu noktada, Türk milleti her daim ordusuyla güçlüdür, Türk Ordusu da ancak milletiyle güçlüdür. Milletine silah çeken Türk Ordusunun bir ferdi olamaz. Türk Devletlerinin tüm kurucuları özünde asker şahsiyetlerdir, zamanlarının mareşalleridir. Türk ordusunun bu ayrıcalıklı konumu, asla otoriter devleti destekleyen bir vurgu değildir. Bu tür bir algılama esasen bir savrulmuşluk ifadesidir. Tersine Türk Ordusu her dönem ülkede milli ve liberal düşüncenin gelişmesinin önünü açan bir konuma sahip olmuştur. Türk Ordusu ülkede birlik ve beraberliğin ve devlet geleneğinin sembolüdür. Ordular bir devletin kuşkusuz en önemli devlet müesseselerinden birisidir. Gelişmiş demokratik ülkeler milli kaynakların, milli güç unsurlarının senkronizasyonu ve orkestrasyonu prensibine dayalı olarak en optimum şekilde kullanılması noktasında askeri kapasiteden azami şekilde istifade edilmesini mümkün kılan bir devlet işleyişine sahiptir. Diğer taraftan gelişmiş demokratik ülkeler açısından ordu bir ülkenin ortak değeri, milliliğinin ve bağımsızlığının yegâne sembolüdür. Bu sebeple orduya ait değerler tüm bir milletin ortak paydasıdır. Ordunun ülkenin bekası noktasında kendisini sorumlu hissetmesi askeri vesayetten ziyade tarihsel geçmiş ve geleneksellikle alakalı bir durumdur. Ordular, dil, milli kültür, örf ve adetlerin kuşaklar boyunca aktarılmasını sağlaması bakımından bir milletin özüdür. Bu çalışmada Osmanlı Devletinden günümüze bir modernleşme öncülü olarak Türk Ordusunun kuvvet yapısı ve askeri vesayet paradigmasının bilinçaltı müktesebatının bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Türk Ordusu, Kuvvet Yapısı, Teşkilatlanma, Askeri Vesayet,

¹ Milli Savunma Bakanlığı, ORCID: 0000-0001-6597-0161, muratsengoz74@gmail.com,

FORCE STRUCTURE OF TURKISH ARMY AS A PIONEER OF MODERNIZATION AND AN ASSESSMENT OF THE SUBCONSCIOUS ACQUIS OF THE MILITARY TUTELAGE

ABSTRACT

Throughout history, the Turkish Nation has always had a centralized state structure and a strong and strict hierarchical army. The rigid vertical hierarchical command structure of the Turkish Army and its military understanding based on strict discipline is a constant phenomenon in the axis of the army nation concept and the traditional military culture is the essence of the Turkish nation. The value and importance attributed to the army of the Turkish nation carries cultural and historical symbols. At this point, the Turkish nation is always strong with its army, and the Turkish army is strong only with its nation. It cannot be a member of the Turkish Army that draws weapons to its nation. All the founders of the Turkish States are essentially military figures, marshals of their time. This privileged position of the Turkish army is by no means an emphasis supporting the authoritarian state. This kind of perception is essentially an expression of drift. On the contrary, the Turkish Army has always had a position that paved the way for the development of national and liberal thought in the country. The Turkish Army is the symbol of unity and solidarity and state tradition in the country. Armies are undoubtedly one of the most important state institutions of a state. Developed democratic countries have a state functioning that makes it possible to utilize the military capacity in the most optimum way, based on the principle of synchronization and orchestration of national resources and national power elements. On the other hand, for the developed democratic countries, the army is the common value of a country, the only symbol of its nationality and independence. For this reason, the values of the army are the common denominator of an entire nation. The fact that the army feels responsible for the survival of the country is a matter of historical past and tradition rather than military tutelage. Armies are the essence of a nation in that it ensures that language, national culture, customs and traditions are passed down through generations. In this study, an assessment of the Turkish Army's force structure and the subconscious acquis of the military tutelage paradigm as a pioneer of modernization from the Ottoman Empire to the present day will be made.

Keywords: Modernization, Turkish Army, Force Structure, Organization, Military Tutelage,

1. OSMANLI ORDUSU

Osmanlı Devletinde ordu üç ana yapı üzerine inşa edilmiştir. Birincisi sınır hattı boyunca keşif ve gözetleme yapan, bir düşman saldırısında örtme ve aralık arazi kuvveti olarak vazifelendirilen hudut (sekban ordusu) kuvvetleridir. İkincisi ise, ziyadesiyle süvari birliklerinden oluşan, has, zemaat ve tımar sahiplerinin oluşturduğu sipahi yani atlı süvari birlikleridir. Esasen taşradaki miri arazileri işleyen, ülkenin nüvesini teşkil eden, üretim ve ülkenin zenginliğinin temel kaynağı Türk köylülerinin meydana getirdiği Sipahiler, günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nin Eyalet Ordularının oluşumuna da ilham vermiştir (Mahmut Şevket Paşa, 1983). Has, zeamet ve tımar işleme için köylülere verilen toprak miktarını belirtmek için kullanılan terimlerdir. Kendisine toprak verilen köylüler bir taraftan ekonomik olarak, işlediği toprakla geçimini sağlar, diğer taraftan devletine vergisini öder ve toprağın büyüklüğüne göre savaş zamanında hazır etmekle mükellef olduğu sayıda askeri kuvveti silah, teçhizat, at ve donatımıyla hazır ederdi. Bu kuvvetler sadece savaş zamanı için kullanılmazdı. Ayrıca bölgelerinde çıkabilecek tehditlere yönelik olarak da merkezi hükümetin otoritesini tesis etme ve asayişsizlikleri önleme görevlerini icra ederlerdi. Has, zeamet ve tımar sistemi özünde orta ve yeni çağ Avrupasının feodal şehir devletleri ile büyük benzerlik gösterir.

Ancak bir temel farkla, tımar sahibi olmak Avrupa'da olduğu gibi babadan oğla geçen ve soyluluk getiren bir ayrıcalık değildir. Bu yönüyle toprak sahibi ağalar, Avrupa'daki toprak sahibi kont ve düklerle, beyler de geniş toprak ve askere sahip olmamasına rağmen varlıklı ve toplumun elit kesimini temsil eden lord'lar ile mukayese edilebilir. Osmanlı Devletinde sonraları merkezi askeri bir teşkil olarak Yeniçerilerin güçlenmesi ve de önemini artırması, tımarlı sipahilere duyulan ihtiyacı zamanla azaltmıştır (Özkan, 2003).

Osmanlı ordu teşkilatının merkezi kuvvetlerini Kapıkulu Askerleri oluşturdu. Kapıkulu Ocağı olarak ifade edilen bu ordu, Osmanlı Devleti'nin asıl düzenli ordusu ve tüm askeri kuvvetinin belkemiğini teşkil ederdi. Kapıkulu Askerleri o zamanki savaşların muharebe sahası ana fonksiyon alanlarına uygun olarak çeşitli sınıf ve birliklerden meydana gelmekteydi. Bu sınıf ve birlikler hem ordunun hazırlanması ve eğitiminde, hem de harbin sevk ve idaresinde kolaylıklar sağlamaktaydı. Bunlardan birincisi Acemi Ocağıdır. Acemi ocağı acemi askerlerin temel eğitiminden sorumlu ocaktır. İkincisi Yeniçeri Ocağıdır. Üçüncüsü Cebeci Ocağıdır. Cebeci ocağı muharebe hizmet desteğinden, yani ordudonatım, ikmal ve ulaştırmadan sorumludur. Asıl vazifesi cepheye mühimmat ve silahların temini, tedariki ve savaş alanına naklinin sağlanmasıdır. Dördüncüsü ateş desteğinden sorumlu Topçu Ocağıdır. Beşincisi Top Arabacıları Ocağıdır. Top Arabacıları topların savaş alanına ulaştırılmasından sorumludur. Altıncısı ise Kapıkulu Süvarileridir. Bu ilk altı ocağa ilave olarak humbaracılar yani havancılar, bostancılar yani muhafız ve emniyet birlikleri, lağımçı olarak adlandırılan istihkâm birlikleri, sakalar olarak ifade edilen bugünkü sahra hizmet bölüğü veya levazım bölüklerinin vazifesini gören muharebe hizmet desteği sağlayan birlikleri vardır (M.S. B., 1999)

Düzenli ve kurulu merkezi kuvvetler olarak tanımlayabileceğimiz kapıkulu ocağının en önemli unsuru şüphesiz muharip bir teşkil olarak yeniçeri ocağıdır. Esasen yeniçeri ocağı merkezi kuvvetlerin ana muharebe gücüdür. Kapıkulu ocağına asker temininde temel kaynak ise devşirme sistemidir. Taşra askeri teşkilatı olarak ifade edebilecek eyalet birlikleri de kapıkulu askerleri ile benzer bir teşkilata sahiptirler. Eyalet askerlerinin ana gövdesini ise tımarlı sipahiler oluşturmaktadır. Bağlı eyaletlerden gelen yardımcı kuvvetler de bu yapılara entegre olmaktadır. Taşra birliklerinin ana muharebe gücünü tımarlı sipahiler teşkil eder. İlave olarak bir keşif ve öncü birliği olarak sekbanlar ve tüfekçiler, istihkâm birliği olarak müsellemler vardır. Akıncılar ise, barış zamanlarında sınırları korurlar, savaş zamanlarında düşman ülkelere akın yaparlardı. Keşif ve ordunun öncü görevlerini yürütürlerdi. Bugünkü anlamda bir bakıma örtme veya aralık arazi kuvveti şeklinde tertiplenen hudut ve özel kuvvetler birlikleri gibi düşünülebilir. Azaplar ise, gönüllülerden oluşur ve düşmana ilk onlar taarruz ederlerdi. Hem kapıkulu hem de eyalet orduları kendi kendine yeterli, müstakil olarak bir cephede harp icra edebilecek imkân ve kabiliyetlerde birliklerdi. Osmanlı Ordusunda muharebe ve muharebe destek sınıfı bir paket olarak tasarlanmıştır. Muharebe hizmet destek sınıfı ise asıl olarak merkezi kuvvetlerin bir parçasıdır, seferde ilgili birliklerin direk desteğine verilirdi (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1981).

2. OSMANLI ORDUSUNDA ASKER TEMİNİ

Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında Kapıkulu Ocağına düşman savaş esirlerinin beşte biri olarak ifade edilen pençik sistemiyle asker temin edilirdi. Sonraları bu uygulamadan vazgeçilir. Devşirme olarak adlandırılan sistem asker temininde esas sistem olarak uygulanmaya başlar. Devşirmeler, her kırk Hıristiyan evinden bir Hıristiyan erkek çocuğunun devlet kadrolarında görev yapmak üzere yetiştirilmesi amacıyla alınması esasına üzerine kurulmuştur. Arnavut, Bulgar, Ermeni, Macar, Yunan, Sırp ve Bosnalı ailelerin 8-20 yaş arasındaki çocuklarından öncelikle istekli ve yetenekli olanlar arasından devşirmeler seçilirdi. Devşirme sistemi, öncesinde yapılacak seçimler ilan edilirdi. Devşirme seçimleri köy ve kasaba meydanlarında, bölgenin ileri gelenleri ve halkın gözü önünde şeffaf bir şekilde yapılırdı. Seçim esnasında kadılar, sipahiler ve köy kethüdaları hazır bulunur, tüm kayıt ve kuyudat hassas ve titiz bir şekilde tutulur, asla torpile müsaade edilmezdi. Çünkü birçok aile çocuklarının bilhassa devşirme olarak seçilmesini isterdi. Prensip olarak ailelerin tek çocukları yetenekli dahi olsalar, devşirme olarak kabul edilmezlerdi. Çocuklarının devşirme sistemine seçilmesi aileler için bir gurur, saygınlık, övünç, maddi ve manevi kazanç kaynağıdır. Devşirme olarak seçilen çocuklar yetenek ve istidatlarına göre, bürokrat ve asker olarak yetiştirilirdi. Devşirmelerin köyleri ve aileleri ile irtibatı kesilmezdi. Devşirme çocuklardan en yetenekli olanlar Enderun (Siyasal Bilgiler Fakültesi) Mektebine alınır, diğerleri acemi birliğine sevk edilirdi. Acemi Birliğine alınan çocuklar öncelikle Türk ailelerin yanında Türk aile yapısı, din ve örfi adetler konusunda bir eğitime tabi tutulurdu. Sonrasında başarı durumlarına göre sırasıyla, Bostancı, Baltacı veya Deniz birliklerine kadroları yapılırdı. Diğerleri yeniçeri birliklerine katılırlardı. Yeniçeri birliklerindeki eğitimlerinde yüksek başarı gösterenlerin atamaları öncelikle Cebeci olarak adlandırılan zırhlı ve topçu birliklerin yapılırdı. Geriye kalan büyük çoğunluk yeniçeri piyadesi olurdu (Yücel ve Sevim, 1995).

Osmanlı Devleti'nin merkezi ve taşra birlikleri ile her an harbe hazır olarak teşkil edebildiği ordu mevcudu Birinci Viyana Kuşatması esnasında yüz elli bin, ikinci Viyana Kuşatması esnasında ise iki yüz elli bindir. Bu ordu mevcutları dönemi itibariyle Avrupa'da teşkil edilebilen ordu mevcutlarının neredeyse dört katı kadardır.

Sonraları merkezi kuvvetleri için asker temininde devşirme sistemine ilave olarak daha önce orduda görev yapmış askerlerin çocukları da kaynak olarak kullanılmaya başlar. 1594 yılı itibariyle Osmanlı Ordusu bütün Müslüman ailelere açılır. Böylece orduya devşirme sistemi ile asker temini fiilen 1648 yılında sonlandırılır. Kırım'ın 1783 yılında Rusya tarafından işgal edilmesine kadar geçen sürede ise Osmanlı merkezi kuvvetlerinin ana personel kaynağını Kırım Tatarları teşkil eder.

3. AVRUPA ORDULARINDAKİ GELİŞMELER

Önceleri Osmanlı Ordusunu, Avrupa devletlerinin ordularına üstün kılan en önemli özelliklerinden birisi liyakate önem verilmesidir. Avrupa Ordularında subay/lider sınıfı asker aristokratlardan oluşur, subaylık aristokrat sınıfına ait olması nedeniyle babadan oğul'a geçerdi.

Osmanlı ordusu ise aristokrasi üzerine değil, liyakat üzerine bina edilmiş bir askeri sisteme sahipti. Osmanlı Ordusunda her bir askerin liyakati ölçüsünde en yüksek rütbelere ulaşabilmesi mümkündür. Ancak zamanla liyakat sistemi bozulur, kayırmacılık ve torpil baş gösterir. Ordu siyaset ile fazlasıyla meşgul olmaya başlar. Özellikle yeniçerilerin evlenmeleri ve ticaret hayatına girmeleri orduda disiplinsizliğe neden olur. Bu arada Avrupa’da modern anlamda genel mecburi askerliğe dayanan, disiplinli, eğitilmiş, milli ordular kurulmaya başlar. Lider personelin sadece aristokratlardan atanması geleneği kısmen terk edilir.

Özellikle Fransız İhtilalinden sonra Fransa’da çıkarılan kanun ile bütün Fransızların asker olduğu ve ülkelerini savunmak mecburiyetinde olduğu, mecburi askerliği zorunlu kılan bir sistem getirilir. Zikredilen zorunlu askerlik sistemi sonrasında İsveç, Norveç, Prusya, İspanya ve Danimarka tarafından da benimsenir. Böylece Avrupa’da milli ordu sistemi tesis edilir. Öyleki bu zorunlu askerlik sisteminden sonra Fransa ordusu 600.000 genel mevcuda kadar ulaşır. Bilhassa, 1870 ve 1871 Sadowa ve Sedan Savaşlarıyla Otto von Bismarck liderliğinde Prusya merkezli birliğini oluşturan Almanya’nın gösterdiği askeri başarılar ve ortaya koyduğu Prusya askeri sistemi dikkat çekicidir. Bu dönemde Prusya ekolü üzerine inşa edilen Alman Ordusu askeri başarıları, dost güven ve düşmana korku vermektedir. Alman Ordusunu güçlü kılan temel faktörler, milli kaynaklarıyla üreterek envanterine kattığı modern harp silah ve teçhizatıyla birlikte, taktik ve teknik kapasitesi yüksek bir komuta kademesine sahip olmasıdır. Alman Ordusunun nüvesini teşkil eden Prusya ekolü, orduda sert ve katı bir disiplinin sembolüdür.

Bu dönemde bir orduya sahip olmak çok daha maliyetlidir. Bir ordu beslemek için barış zamanı bütçesinin yarısının, savaş durumunda ise en az yüzde sekseninin orduya tahsis edilmesi gereklidir. Buna rağmen anılan dönemde ordu mevcutları ortalama olarak ikiye, üçe katlanmıştır. Misal Fransız ordusu 1690’larda 180 bin askerden oluşmaktadır. Bu rakam 18. Yüzyılın ikinci yarısında 350 bindir. Yani Kırım Harbi esnasında Fransızların ordu mevcudu 350 bindir. Viyana’daki Habsburg Hanedanının ordu mevcudu 1690 yılında 50 bindir. Bu rakam 1756 yılında ise 200 bindir. Prusya Ordusunun mevcudu 1690’larda sadece 30 bindir. Yedi yıl savaşları (1756-1763) sonrası 195 bin, Fransız Devrimi esnasında yani 1789 yılında 190 bin, 1812’de Napolyon’a karşı savaşırken ise 270 bindir. 1709 yılında Rusya’ya mağlup olan İsveç’in ordu mevcudu bile 110 bin kişidir (Lyn, 2003).

4. OSMANLI ORDUSUNUN MODERNİZASYONU

Osmanlı Ordusu 18. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupalı devletler ve Rusya ile yaptığı savaşlarda bir türlü tam olarak başarı sağlayamaz. 1789 Fransız Devriminin tetiklediği milliyetçilik hareketleri ülkedeki iç karışıklıkları tetikler. Yeniçerilerin bağımsızlık hareketlerine karşı isyanları bastırmada zaman zaman aşırı ve başına buyruk uygulamaları ve istikrarı sağlamada yetersiz kalmaları, yeniçerilerin ve yeniçerilik sisteminin sorgulanması sonucunu doğurur. Özünde Yeniçeri ocağını özel yapan, yeniçerilerin profesyonel asker oldukları müddetçe evlenememeleri, ticaret vesaire başkaca işlerle uğraşamamaları gibi yasak ve kısıtlamalara tabi olmalarıdır. Bu yasaklar kısmen kaldırılır veya takibi yumuşatılır.

Bu ve benzeri gelişmeler neticesinde, 18. ve 19. yy.da ordu sisteminde önemli değişiklikler yapılır. Bunlardan ilki 3. Selim tarafından Nizam-ı Cedit adında yeni bir ordu kurulmasıdır. Daha sonra II. Mahmut tarafından 19. yy.da Sekban-ı Cedit ve Eşkinci Ocağı adında ordular kurulur. Nihayet 1826 yılında Yeniçeri Ocağı tümden kaldırılarak Asakir-i Mansure-i Muhammediye adında yeni bir ordu teşkil edilir (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1982).

3. Selim, askeri başarısızlıkları bertaraf etmek ve toprak kayıplarını durdurmak maksadıyla yeniçerilik sistemini reform ederek modern bir ordu kurulması için mücadele eden ilk Osmanlı Padişahıdır. 3. Selim askeri başarısızlıkları bertaraf etmek, toprak kayıplarını sonlandırmak, dış politika ve uluslararası ekonomik tehditlere karşı elini güçlendirmek maksadıyla modern bir ordu kurulmasının gerektiğine inanır, ancak bu şekilde ordudaki disiplinsizliğin ve başıbozukluğun ortadan kaldırılabilceğini düşünür (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1964). 3. Selim 1806 yılında Nizam-ı Cedit adı verilen, tamamı doğrudan veya dolaylı olarak Avrupa tedarikatından geçmiş 1590 subayın emir ve komutasında 22.685 genel mevcutlu yeni bir ordu kurar. Ancak bu ordu çok uzun ömürlü olamaz. Çünkü Yeniçerilerin karşı çıkması üzerine bir yıl sonra anılan ordu lağvedilmek mecburiyetinde kalınır. 3. Selim bu olaydan bir yıl sonra da tahttan indirilir (Ünal, 2000).

5. YENİÇERİLİĞİN KALDIRILMASI

Sonrasında 2. Mahmut tarafından önce Sekban-ı Cedit kurulur. Yeniçeri Ocağının yerine Eşkinci Ocağı kurulsa da, Yeniçeri Ocağının kaldırılması sonrasında Asakir-i Mansure-i Muhammediye Yeniçeri Ocağının yerini alır. 2. Abdülhamit döneminde de doğu Anadolu bölgesinde öz savunma için Hamidiye Alayları kurulur. Yeniçeri ocağının yerine 1826 yılında teşkil edilen Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunun ilk başkomutanı yani seraskeri olarak eski yeniçeri generallerinden Hüseyin Paşa atanır. Yeni ordu Prusya ekolüne uygun olarak teşkil edilir. Ordunun komuta ve teşkilat yapısının, personel, istihbarat, harekât ve lojistik sistemlerinin düzenlenmesi ve eğitiminin tamamlanması için Prusya'dan uzman subaylar getirilir (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1995). Getirilen Prusyalı subaylar hem ordunun yapılandırılmasında geniş yetkilere sahiptirler, hem de fiilen emir komuta zinciri içerisinde görev yapmaktadırlar. Osmanlı Devletinde Avrupa standartlarına uygun olarak, Harp Okulu, Askeri Tıp Fakültesi gibi eğitim müesseselerinin açılması da bu döneme rastlar. Bu dönemde ayrıca Avrupa'ya eğitim almak için çok sayıda askeri öğrenci gönderilir. Bu dönem Osmanlı Ordusunun kabuklarından sıyrılmaya çalıştığı ve bir arayışta olduğu bir dönemdir. Teşkil edilen yeni ordu profesyonel bir ordudur. Zorunlu hizmet süresi subay ve erler için on iki yıldır. Sonrasında isterlerse vazifeye devam ederek tam bir emeklilik hakkı kazanabilirler veya isterlerse tazminatlarını alarak sivil hayata ayrılabilirler.

Düzenli orduya ilave olarak 1834 yılında Prusya ordusundan esinlenilerek, günümüz mantığı içinde jandarma birliklerinin vazifesini yerine getiren, seferde de düzenli orduya katılması öngörülen Redif-i Mansure-i Muhammediye adıyla bir milis ordusu kurulur. Bu ordunun barış zamanı vazifesi, kırsal kesimde asayiş ve güvenliğin tesisidir.

Ne var ki, Yeniçerilerin tasfiyesi ve yeni bir ordunun kurulması beklendiği üzere beraberinde askeri başarılar getirmez. Bunda yeni sistemin benimsenmemesi, komuta kademesine güvenin tesis edilememesi, ordu içinde din ve siyaset saikli/kaynaklı hizip ve nifakların artması ve nihayetinde silah arkadaşlığı ruhunun kaybolması ve sadakat duygusunun yerleşmemesi gibi nedenler başat rol oynar. Başarısızlığın nedenleri arasında orduda ortak bir vizyonun oluşturulamaması, savaşıma azim ve iradesinin tesis edilememesi gibi sübjektif faktörler kadar, ana stratejik planlama konusundaki yetersizliklerin de önemli bir etkisi bulunmaktadır. Bu dönem Osmanlı Devletinin varoluş felsefesinin sorgulandığı, aidiyet ve sadakat duygularının ülkenin her tarafında farklılaştığı, ülkenin bir türlü ortak paydayı tesis edemediği senelerdir.

Osmanlı Devletinde 1839 tarihinde Tanzimat Fermanı'yla birlikte zorunlu askerlik sistemine geçiş sağlanır. Bu kararın verilmesinde Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın zorunlu askerlerden oluşan oldukça güçlü bir orduya sahip olmasının da etkisi büyüktür. Bu dönem tüm Avrupa için mecburi askerliğe geçiş yapılan bir dönemdir. Tanzimat Fermanı'ndan kısa bir süre sonra 1843'lü yıllarda Osmanlı ordusunun komuta yapısı ve sevk ve idare sistemi Prusya ve Fransız ekolüne uygun olarak yeniden adapte edilir. Yeni yapılan düzenlemeyle hem Redif (Yedek) Alayların sayısı artırılır, hem de asker alma işlemlerinin taşrada sıhhatli bir şekilde yerine getirilmesi için askerlik şubeleri tesis edilir. Askerlik süresi beş yılı muvazzaf olarak düzenli birliklerde, yedi yılı ise redif olarak redif birliklerinde olmak üzere on iki yıla çıkarılır. Ordunun tavan mevcudu 150.000 olarak belirlenir. Askere alma yaşı 20 ile 25 yaş aralığıdır. Ancak zorunlu askerlikten İstanbul, Mekke ve Medine halkı, kadılar, din adamları ve çocukları, medrese öğrencileri muaf tutulur. 1855 tarihinde Müslüman olmayan halk için cizye vergisi kaldırılır ve askerlik tüm Osmanlı halkı için mecburi kılınır. Ancak, gayri Müslim halk bundan memnun olmaz, bu sefer bedel-i nakdi adında bir vergi ödemek suretiyle askerlikten muaf tutulurlar. Böylece ilk bedelli askerlik uygulaması gayri Müslim halk için çıkarılır. Osmanlı Devletinde 1870 yılına gelindiğinde silahlı kuvvetler coğrafi bölge esaslarına göre altı orduya ayrılır. Askerlikten muaf tutulan Mekke, Medine ve İstanbul halkı da yükümlülük altına alınır. 1914 yılında yapılan bir kanuni düzenleme ile düzenli ordu ve milis ordusu birleştirilir (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1977).

6. OSMANLI ORDUSUNDA YABANCI ETKİSİ

Osmanlı ordusunun yeniden yapılandırılmasında özellikle Almanlar vazife almışlardır. Bu kapsamda, General Köhler ve heyeti 1882 yılından 1909 yılına kadar ülkede kalır. Goltz Paşa ve heyeti Alman ordu millet kavramının ülkede nüfuz bulmasını sağlar. Bu süreçte İngiliz Amiral Limpus Osmanlı Donanmasını ıslahı, Fransız Generali Bauman ise jandarma birliklerinin yeniden yapılandırılması ve yetiştirilmesi ile vazifelendirilir. Osmanlı Devleti'nin Balkan Harbinde hiç de tahmin edilmeyen ağır bir yenilgi alması ümitleri tüketir. Bu ağır hayal kırıklığı ve ümitsizlik hali içinde ordunun ıslahı tümüyle Almanya'ya bırakılır. Bu görev için Liman Von Sanders vazifelendirilir.

Bu dönemde Osmanlı Devleti tümüyle Alman Silahlı Kuvvetlerinin stratejisine, Alman generallerine ve Alman askeri endüstrisinin silahlarına angaje olur (Ortaylı, 2003).

Bu dönemde Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki hedefleri ve Rus Çarı 2. Nikola ile İngiliz Kralı 7. Edward arasında 1908 yılında yapılan hasta bir devlet olarak nitelenen Osmanlı Devleti'nin paylaşılması hakkında yapılan gizli Reval Görüşmesinin ortaya çıkması Osmanlı Devletinin bilhassa Almanya'ya angaje olmasında etkili olur (Yılmaz, 1993). Osmanlı Ordusunun 1. Dünya Harbi esnasında kullanılma stratejileri çok ağır eleştirilir. Bunların başında fantastik Süveyş Kanalı Harekâtı, seçkin birliklerin Galiçya Cephesinde kullanılması, Çanakkale Harbinde ziyadesiyle kıyıda değil de içeri bölgelerde tertiplenmesi neticesinde düşmanın kıyıya çıkmasına müsaade edilmesi neticesinde büyük kayıplar verilmesi, Sarıkamış Harekâtı gibi başarısızlıkla sonuçlanan harekâtların esasen Almanları Avrupa cephelerinde rahatlatmak için planlandığı ve icra edildiği haklı olarak iddia edilir.

Osmanlı ordusunda gerçekleşen modernleşme ve reform çabaları toplumun ve kurumun kültür arka planı ve yerleşik menfaat ilişkileri dikkate alınmaksızın yapıldığından arzu edilen başarılı neticeler elde edilememiştir. 1877-1878 yılları arasında cereyan eden Rus Harbi'nde verilen aşırı sayıdaki subay zayıyatı harp okulu ve askeri tıbbiye'ye halk çocuklarının kabul edilmesinin önünü açar. O vakte kadar subay olmak her ne kadar ülkede aristokrat sınıfı olmasa da merkezi devlete yakın olanlara ait bir ayrıcalıktır. Askeri okullar kuruluşundan itibaren batının seküler, pozitif ve rasyonel düşüncelerine uygun olarak eğitim ve öğretim yapar. Bu okullardan mezun olan subaylar hem Osmanlı Devleti'nin son yıllarında, hem de yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde ülkenin hâkim devlet aklının da esasını teşkil ederler. Böylece hem ordu millet kavramı pekişir, hem de seküler modern devlet anlayışının halka mal edilmesinin önü açılır.

7. TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİ TÜRK ORDUSU

Birinci Dünya Harbi sonrası ülke Mondros Mütarekesi esaslarına göre ülke fiilen işgal edilir. Bu işgal kahraman Türk Ordusu tarafından bertaraf edilir. Osmanlı Devletinin küllerinden yeni ve modern Türkiye Cumhuriyeti kurulur. Modern Türkiye Cumhuriyeti kuşkusuz ve bilhassa kahraman Türk subaylarının eseridir. Türkiye Cumhuriyetinin kurucu iradesi kesinlikle çelikleşmiş iradesi, sönmeyen hürriyet aşkı ve şecaati ile Türk Subayıdır. Türkiye Cumhuriyeti seküler ve batılı anlayışa sahip modern bir devlettir. Türkiye Cumhuriyetinin rejiminin güvencesi ise kuşkusuz Türk Silahlı Kuvvetleridir. Türk Ordusunun özü, pozitivist, modern, çağdaş, bilime, teknolojiye, rasyonelliğe dayalı bir anlayışı temsil eder. İkinci Dünya savaşı Türk ordusunun güçlü bir ittifaka duyulan ihtiyacı apaçık bir biçimde ortaya koyar. İkinci Dünya Savaşı sonrasında artan Sovyet tehdidi bu ihtiyacı pekiştirir. Bu sebeplerle Türkiye daha kapsamlı bir ittifakın mensubu olmak ihtiyacı duyar. Bu ittifak, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletlerinin merkez ekseninde olduğu, Batı merkezli bir ittifak olmalıdır. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin yönü batıdır ve hedefi muasır medeniyet seviyesini yakalamaktır.

Türkiye'nin NATO'ya üye olmasında Kore Harbine seçkin bir tugay asker ile iştirak etmesi ve savaşta büyük yararlılıklar göstermesi etkili olur. Bu savaşta 706 Türk askeri şehit düşer, 2.111 asker yaralanır, 168 asker ise kaybolur, 219 asker de esir düşer. Kore savaşı sonrasında Türkiye yaptığı fedakârlık ile 1952 yılında NATO'ya üye kabul edilmesinin önü açılır. Bundan sonra Türk ordusuna NATO'nun kanat ülkesi görevi verilir. Türkiye'nin 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'ya üye olması, akabinde ordunun modern harp, silah, araç ve gereçlere sahip olması, reform ve reorganizasyon bağlamında kayda değer sayıda personeline yurt dışı eğitim imkânı sağlamış olması, orduyu modernleşme ve batıya entegre olma sürecinde ülkede öncü konuma ulaştırır (Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 1982). Orduya atfedilen bu durum askeri vesayet tartışmalarını da beraberinde getirir.

8. BİR VESAYET ARACI OLARAK ORDU

Ordular bir devletin kuşkusuz en önemli devlet müesseselerinden birisidir. Bu sebeple, ordunun militarizm üzerinden yapılan tartışmalarla yıpratılmaya çalışılması ve siyasetin bir enstrümanı haline getirilme gayretleri esasen devletin yıpratılması demektir. Militarizm askeri idarenin tüm devlet işleyişine sahip olmasıdır. Aksine tüm devlet aygıtının askeri bir yöntemle yönetilmesi ise askeri vesayet değildir. Hizmet ettikleri güç odaklarının yönetimlerini pekiştirmek için askeri gücü kontrol ederek halk üzerinde bir sopa olarak kullanması dahi askeri vesayet değildir. Vesayet özü itibarıyla sadece gücün odağı ile anılır, güce bağlı olan güç kolları vesayeti tarif etmez. Bir ülkede askeri vesayetten bahsedebilmek için, o ülkede askerlerin toplumda ayrıcalıklı bir konuma sahip olmaları, ülke kaynaklarının bölüşümünde göreceli olarak diğer kamu çalışanlarına nispeten avantajlı olmaları ve kurumsal olarak ülkenin yönetiminde fiilen etkin olmaları anlaşılır.

Silahlı Kuvvetlerin iç politika anlamında apolitik kalması, ordunun içinden çıktığı milletin bir parçası olması dolayısıyla bir zorunluluktur. Bir ordunun iç politik refleksler geliştirmesi orduyu savaşılamaz hale getirir. Ordu milletin ordusudur, kimsenin veya bir azınlığın kapıkulu değildir. Çünkü orduya siyasetin bulaşması, orduda hizip yaratır, cunta oluşumlarına fırsat verir ve muhakkak orduyu parçalar. Ordusu parçalanmış bir devletin varlığını sürdürebilmesi mümkün değildir. Bunun için hainlerin en kötüsü kendi silah arkadaşına veya kendi ordusuna hainlik eden, kumpas kuran onur ve ahlak yoksunlarıdır.

Orduların Ulusal Güvenlik Yönetimi ve ülkenin genel siyasetinin yürütülmesi noktasında sahip olduğu özel konum ve kendine yasalarla verilen ülkeyi koruma ve kollama görevleri askeri siyaset vesayet tartışmalarını da beraberinde taşımaktadır. Esasen ülkede askeri vesayetten kasıt, kontrgerilla, özel harp dairesi, gladio, seferberlik tetkik kurulu üzerinden yapılan derin devlet tartışmalarıdır.

Bu tartışmaların özünü asker elbisesi giyen veya muvazzaf askerler üzerinde ve aynı zamanda akademik camia, istihbarat örgütü, adli mekanizma ve emniyet teşkilatı üzerinde bir şekilde etkili olan ve "müesses nizam" olarak tabir edilen bir kısım çıkar sahiplerinin yani oligarkın, bir sivil toplum kuruluşu veya düşünce kuruluşu normları dışında ülkeyi himaye etme çabalarının eleştirisi oluşturur.

Halka karşı hiçbir güç galebe çalamaz. Halk kitlelerine dayanmadan hiçbir vesayet başarılı olamaz. Tüm vesayet rejimleri asıl kuvvetlerini geniş halk kitlelerinden alırlar. Çünkü son tahlilde Atatürk'ün veciz ifadesiyle (1921), "hâkimiyet kayıtsız ve şartsız milletindir". Güç ve vesayet odakları vesayetlerini sürdürebilmek için her zaman din, millet ve ordu gibi kutsalları istismar ederler. Askeri vesayetin en üst tonda seslendirildiği zamanlarda bile çoğu kez askerin kendisinin bir vesayeti olmaz. Sadece askeri gücü ve devlet aygıtının diğer hayati bazı kurumlarını kontrol eden ve milletin üzerinde bir balyoz gibi elinde tutan bir küçücük zümre, yani "müesses nizam sahipleri" gerçek iktidarın sahibidirler. Askeri vesayet söylemi özünde; askerin arkasına saklanarak, askeri gücü bir tehdit unsuru olarak kullanan, gayri meşru "özel harp teknikleri" ile memleketi dizayn etmeye çalışan bir zümrenin siyasetidir. Bu sebeple kesinlikle askeri vesayet tartışmaları herkesten ziyade ve öncelikle, ülkenin milletin bağrından çıkan vatan evlatlarını rencide eder. Bu nedenle vesayetle mücadelede kilit nokta ne pahasına olursa olsun daima gerçekleri seslendirmek, yalana boyun eğmemek, yalancının mumunu söndürmek ve sahtekârların maskesini düşürmektir.

Vesayet konjonktürel koşullarına göre her daim maske değiştirir. Mesele kişilere ve kurumlara takılmadan kötülüğün kendisini fark edip, pirim vermemektir. Zira kötülük kanserojen bir hücre gibi devlete nüfuz etti mi bir kere, tüm kurumları bundan nasibini alır. Çünkü kanserojen hücre doğası gereği invaziv ve nüfuz edicidir, kendiliğinden sınırlandırılmaz ve bunun için nüfuz ettiği diğer tüm yapıların da olağan işleyişini bozar. Bu nedenle vesayet rejimlerinin en kötü özelliği yine karşılarında güya kendileriyle mücadele eden sözde anti vesayetçi aslen yine kendileri gibi vesayetçi bir muhalefet yaratıyor olmalarıdır. Bu sebeple tam ve doğru tedbirler alınmazsa eğer, belki gücün odağı değişir ama vesayetçi zihniyet değişmez. Malum nasıl metastaz yapmış kanser hücresine ameliyat bir çözüm değilse, vesayet altında kalmış bir ülkede de sadece kurum içi "temizlikler" ile çözüme ulaşılamaz. Kanser tedavisinde uygulanan kemoterapi ve radyasyon onkolojisi tekniklerinin siyaset yönetiminde karşılığı şeffaflık, demokratikleşme, insan ve vatandaşlık haklarının eşitlenmesi, kesin bir kuvvetler ayrılığı, düşünce ve ifade özgürlüğü ekseninde çoğulculuk ve toplumda kuşatıcı bir şekilde bir arada yaşama motivasyonunun pekiştirilmesidir.

Düşünce ve ifade özgürlüğünün yegâne sınırı, ifade edilen düşüncenin hakaret, şiddet ve nefret suçu içermemesidir. Kimse bir başkasına hakaret etme, şiddete davet etme ve nefret suçu işleme özgürlüğüne sahip değildir. Düşünce ve ifade özgürlüğünün hâkim olduğu, bireylerin kendilerini istisnasız ev sahibi ve mensubu oldukları ülkenin birinci sınıf makbul vatandaşı olarak hissettikleri ülkelerde vesayet rejimi kendisine hayat alanı bulamaz. Bu tür ülkelerde vesayetçi zihniyet kaçınılmaz olarak marjinalize edilir ve böylelikle zararları bertaraf edilebilir.

Diğer taraftan ordu mensuplarının devlet mekanizması içinde pozitif bir ayrımcılıktan ziyade, çoğu kez negatif ayrımcılığa maruz kaldıkları söylenebilir. Askeri hastaneler, ordu evleri, lojmanlar ve sosyal tesisler üzerinden yürütülen tartışmalar suni gündemlerden ibarettir. İşin aslı ordu evleri, sosyal tesisler göreceli olarak çok az silahlı kuvvetler personelinin istifade edebildiği ve modern dünyada çok da fazla motivasyonel karşılığı olmayan kaynaklardır. Askeri hastaneler konusunda ise ihtisas hastaneleri; Su altı Hekimliği, Hava Fizyolojik Eğitim Merkezi, Pilotaj Muayene Merkezi, Özel Cerrahi Hastaneleri vb. kurum ve işletme tesislerinin silahlı kuvvetler bünyesinde kalmaya devam etmesi bir ayrıcalık değil aksine bir zorunluluktur. Ayrıca operasyonel anlamda harekâtı destekleyecek, gerekli donanıma ve güvenliğe sahip askeri hastanelerin varlığı da bir gerekliliktir. Bu maksatla belli merkezlerde askeri hastanelerin varlığının devam etmesinden daha doğal bir şey yoktur. Askeri yargının diğer sivil yargı kurumlarından bağımsız olarak teşkili ise esasen bir askeri yargı sorunu değildir. Bu noktadaki hassasiyet askeri yargının özel bir ihtisas sahası olmasıdır. Diğer taraftan askeri mahkemeler ile askeri kolluk olarak askeri savcılık ve askeri polis uygulamaları nerdeyse tüm gelişmiş ülkelerin kullanmakta oldukları sistemlerdir. Askeri mahkemelerin varlığı öncelikle, askerliğin izzet-i nefsinin korumakla birlikte askerliğin temel dayanağı disiplinin tesisi ile alakalı bir konudur.

Gelişmiş demokratik ülkeler milli kaynakların, milli güç unsurlarının senkronizasyonu ve orkestrasyonu prensibine dayalı olarak en optimum şekilde kullanılması noktasında askeri kapasiteden azami şekilde istifade edilmesini mümkün kılan bir devlet işleyişine sahiptir. Diğer taraftan gelişmiş demokratik ülkeler açısından ordu bir ülkenin ortak değer, milliliğinin ve bağımsızlığının yegâne sembolüdür. Bu sebeple orduya ait değerler tüm bir milletin ortak paydasıdır.

Az gelişmiş demokrasilerde sözde geri kalmış halk kitlelerine ve toplumda yaygınlaşan gericiliğe karşı sözde modernist ve ilerici askeri teşkiller üzerinden yapılan askeri nitelikli vesayet tartışmaları, ilerencilik veya liberalizm olarak tarif edilemez. Çünkü liberalizm, düşünce, din ve yaşam tarzı özgürlüğü de dâhil olmak üzere bireysel hakların kitlesel görüşlere ve hükümet gücünün kötüye kullanılmasına karşı korunmasına yönelik bir tutumu ifade eder. Ordunun önemli bir devlet aygıtı olması, halk nezdinde itibarının yüksek oluşu dahi militarizm ile açıklanamaz. Ordunun halk nezdindeki bu özel konumundan rahatsız da olunması da özünde kimlik bunalımının bir sonucudur. Ordunun ülkenin bekası noktasında kendisini sorumlu hissetmesi askeri vesayetten ziyade tarihsel geçmiş ve geleneksellikle alakalı bir durumdur. Ordular, dil, milli kültür, örf ve adetlerin kuşaklar boyunca aktarılmasını sağlaması bakımından bir milletin özüdür.

Silahlı Kuvvetlerin siyaset dışı olmasının asıl dayanağı belli bir siyasi görüşün, etnik grubun veya dini mezhebin değil, tüm bir ulusun ordusu olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple Orduların terfi sistemi ve örgüt iklimi esasen siyaset kurumundan bağımsız ve silah arkadaşlığını ve itaati pekiştirecek şekilde düzenlenir, sınav ve terfi sistemlerinde objektif kriterler benimsenmelidir. Silahlı Kuvvetler bir şirket değildir, yöneticileri de şirket sahibi değildirler. Ordu kimseye mülk değildir. İtaat ve liyakat arasındaki denge gözetilmelidir.

Silahlı Kuvvetlerinin siyaset dışı kalması özünde milli bir sorumluluktur. Çünkü muhakkak ki, Silahlı Kuvvetlerinin siyaset mekanizmasına müdahaleleri toplumun ayrıştırılmasına, demokratik bilincin bozulmasına ve mevcut sorunların ötelenerek kemikleşmesine neden olur. Silahlı Kuvvetlerin siyaset mekanizmasına müdahaleleri kadar, aşırı siyasallaşarak bir parti organı veya parti ordusu görünümü verecek şekilde davranması da elbette büyük bir gaflet olur. Çünkü hiçbir siyasi iktidar toplumun tümünün desteği ile hükümet olamaz. Bu sebeple siyasi iktidarlar halkın geri kalanı ile de uzlaşmak zorundadırlar. Oysaki silahlı kuvvetler siyaset dışı konumuyla zaten milletin bağrından çıkardığı öz evladıdır ve hiçbir siyasi görüşe de mülk değildir, olamaz.

Silahlı Kuvvetlerin siyaset dışı bırakılması, devlet aygıtı içinde ötekileştirilmesi veya aşırı yükseltilmesi şeklinde algılanmamalıdır. Ordunun siyaset dışı kalabilmesi ancak, devlet aygıtı içerisinde ulusal güvenlik politikalarına gerekli katkıyı yapabileceği bir alana ve şeffaf, sorgulanabilir, denetlenebilir, hesap verebilir, liyakate dayalı bir örgütsel teşkile sahip olması ile mümkün kılınabilir. Bir siyasi partinin güçlenirken devlet aygıtının bir siyasi parti aleyhine zayıflaması ve devlet aklının sorgulanamaz bir biçimde tümüyle bir siyasi parti tarafından kontrol edilip ve kullanılması, orduyu da siyasetin bir enstrümanı haline getirebilir. Böylece ordu içindeki bir klik devlet aygıtı ve aklının önemli bir bileşeni olabilir, ordu bir siyasi figür haline evrilebilir. Tabi bu dönemde güç devlet içinde kümelenmiş ve arkasına orduyu almış bir oligarşinin eline geçtiğinden muhtemel muhalifler de ancak ordu içinde neşet eder. Bu durum ordu içinde hizipçilik ve bölünmüşlüğü artırır. Ülkede olduğu gibi ordu bürokrasisinde de güven ortamı bozulur, silah arkadaşlığı olgusu akamete uğrar. Bu süreçte yaşanan hadiseler, yani mesele ulusal güvenlik olunca her şey teferruattır veya mevzu vatansa gerisi teferruattır türünden yaklaşımlar, devlet aygıtı ve mekanizmalarının milli menfaatler için askıya alınabileceği, kişisel hak ve özgürlüklerin ötelenebileceği gibi militarist yaklaşımların da temellendirilmesinde kaynaklık eder.

Tüm darbe süreçlerinde esasen ordular değersizleşir, ordu rasyonalitesini kaybeder, ocağa siyaset girer, silah arkadaşlığı olgusu dejenere edilir. Ordu elbette bir ülkede devlet içindeki kurumlardan, en fazla öz saygıya gereksinim duyan, halk nezdindeki itibar ve şerefi ile nefes alan ve hayat bulan, ananelerine en fazla muhtaç, milli olması gereken bir kurumdur. Bu nedenle bir ordunun, gelişmiş silahlar, modern eğitim tesisleri, süslü üniformalar, yüksek maaşlardan daha ziyade öz saygınlığa ve silah arkadaşlığını yaşatacak karşılıklı güven ve ortak bir hayale ihtiyacı bulunmaktadır.

Bir orduyu güçlü yapan şey onun şahsı manevisidir. Ordunun şahsı manevisini güçlü kılan ise halk nezdinde kendilerine en yüksek bir itibar ve şeref atfedilen mensuplarıdır. Her askeri darbe süreç ve sonuçları bakımından yıkım getirir. Askeri darbeler ister başarılı olsunlar isterse akamete uğrattılsınlar her daim büyük tasfiyelerin ve yıkımların müsebbibidirler.

Nitekim Temmuz 1944 tarihinde Almanya’da Hitler’e karşı gerçekleştirilen tam suikast girişimi bahanesiyle, Nazi Almanya’sında kalan son vicdan ve basiret sahibi, bizzat Hitler tarafından alınan tedbirlerle savaşın durdurulmasını talep eden kadrolar tasfiye edilmiştir. Bu durum kuşkusuz İkinci Dünya Savaşının daha fazla bir yıkımla sonlanmasının önü açmıştır.

Askeri darbeler özünde cebir ve şiddet kullanılmak suretiyle iktidara kayyum atanması ve devlet mekanizmasında büyük tasfiyeler yapılmak suretiyle devlet aklının dönüştürülmesi ve sermayenin el değiştirmesi işlemidir. Darbeler tarihi göstermektedir ki, erdem ve akıldan uzak bir güç bin yılda elde edilen kazanımların bir ayda elden çıkmasına neden olabilmektedir. Devlet ve devlet geleneği denilen şey özünde iyi yetişmiş devlet adamları ve ilim, irfan sahibi kişilerin varlığından ibarettir. Sadece devlet adamlarının da erdemli ve bilgili olmaları yetmez. Devlet adamlarının cesaret ve doğrulukla vazifelerini yapabilmeleri için arkalarında kamuoyunun desteğini hissetmeleri şarttır. Bu sebeple toplumda doğruluk ve dürüstlük hâkim ses olmalıdır. Thomas Jefferson’un veciz ifadesiyle (Çavuşoğlu, 2020), ‘‘dürüstlük bilgelik kitabının ilk konusudur’’.

Bir devletin bekası için, askerlerin de şahıslara değil ama çünkü şahıslar aldanabilir, devletin şahsı manevisine yürekten bağlı, doğruluk istikametinde sadece milletine bağlı olması gerekir. Bir devlette kamu düzeni bozulmaya ve hukuk rafa kaldırılmaya başladığında işlerin ne kadar daha kötüleşebileceği kestirilemez. Her daim dibin de dibi, çukurun da daha çukuru vardır. Her ihtilal, müdahale, darbe bir yönüyle bir rejim değişikliğidir. Bu anlamda rejim değişikliğinden fayda umanlar tarafından yapılan hareket bir müdahale, ihtilal ve devrim olarak adlandırılmış, zarar gördüğünü düşünen ve iktidar ve imtiyazlarını kaybeden kitleler tarafından ise darbe ve hükümetin cebir ile askıya alınması olarak nitelendirilmiştir. Oysaki halkın geri kalan büyük çoğunluğu her daim kaybedenler kulübünün mensubu olmuşlardır. Dolayısıyla halkların askeri müdahalelere tavrı, meseleye bakan kesimlerin siyasi konumlarına, siyasi sempatilerine, sübjektif iyi ve doğru anlayışına dayalı pragmatik ve esasen günlük politikaya yönelik yaklaşımlarla sınırlıdır. Yapılan değerlendirmelerde sıklıkla ülkenin çöken ekonomik, kültürel, sosyal ve politik düzeninin yeniden kurulması ihtiyacı göz ardı edilmektedir, yani kimse darbelerin sosyo psikolojik arka planı ile yani patolojisi ile ilgilenmemektedir.

Ne yazık ki mesele yalan ve iftiraya dayalı hadise ve söylemlerle kin ve nefret döngüsü içinde kısırlaştırılmakta, yapılan abartılı genellemelerle konu özünden uzaklaştırılmaktadır. Bu abartılı algı ise işin esasından uzaklaşılmasına ve gerekli zihinsel öz eleştiri ve eylemsel geri beslemelerin yapılmasına mani olmaktadır. Bu duygusallık içerisinde oluşan mensubiyet duygusu meselenin özüne nüfuz edilebilmesi için gerekli temel soruların sorulmasına engel olmakta ve gerçeklerle yüzleşilmesinin önünde bariyer teşkil etmektedir. Askeri darbeler halk adına belli kliklerin ve çıkar çevrelerinin kendi iktidar ve konumlarını muhafaza ve konsolide etmek amacıyla gerçekleştirdikleri eylemlerdir. Ancak bu noktada tüm suçu darbeyi gerçekleştiren askeri erk ve onları destekleyen sivil elit uzantılara yüklemek de doğru olmaz.

Ne yazık ki siyasi iktidarlar da bu süreçte bir kısmı itibariyle farkında olarak veya olmayarak kişisel kazanımlarını pekiştirme hırsı ve güç sarhoşlukları veya entelektüel yetersizlikleriyle darbe için uygun zeminin oluşmasına ve halkın ümitsizlik noktasında birleşmesine gerekli katkıları yaparlar.

Sonuçları açısından askeri darbelerin ilerici veya gerici olarak nitelendirilmeleri siyaset felsefesi açısından etik değildir. Fransız Devrimi, Bolşevik İhtilali, 31 Mrt Vakası, İran Devrimi de birer darbedir. Misal Che Guavera da bir darbecidir, çünkü iktidarı askerlerle birlikte silah kullanarak devirmiştir. Özünde darbelerin iyisi veya kötüsü olmaz. Askeri darbeler demokrasiyi kesintiye uğratar, toplumu kutuplaştırır, toplum içinde hizip yaratır, iktidarın ele geçirilmesi ve devlet aygıtını kontrol edilmesi gereken bir olgu içinde bir bilinçaltı müktesebat yaratır. Demokrasi dönüşü ve ara çıkışı olmayan uzun soluklu bir yolculuktur. Bir ülke sorunlarını demokratik sınırlar içinde kendiliğinden ve dış müdahalelere gereksinim duymadan çözebildiği ölçüde gerçek tekâmül gösterebilir. Bu noktada asıl mesele devleti yöneten yöneticilerin ve aydınların denetlenmesi, şahsi çıkarlarını devletin ve milletin menfaatlerine ikame eden sahtekâr, yalancı ve güvenilmez insanlara itibar ve iltifat edilmemesidir. Oysaki adil ve özgür bir yönetimin olmazsa olmaz yegâne dayanağı, iyi yetişmiş, tam bir ahlak sahibi, ortak değerlere ve geleceğe dair tükenmez bir umut sahibi, bir arada yaşama kültürüne sahip berrak ve kirlenmemiş, sevgiyle beslenen zihinler topluluğudur.

9. ASKERİ DARBELERİN BİLİNÇALTI MÜKTESEBATI

Askeri darbelerin dinamikleri sadece dış politik argümanlarla açıklanamaz. Böyle bir çaba kaçınılmaz olarak gerçeklerin kısmen de olsa sınırlandırılarak bir yönüyle hapsedilmesine neden olur. Bu bakımdan öncelikli olarak bir öz eleştiri mantığı içerisinde meselenin iç dinamiklerinin ortaya koyulması gerekir. Ülkeyi kuran ve yöneten kadroların, kendini devletin sahibi olarak gören iradenin, stratejik akıl sahiplerinin, ev sahibi psikolojisinden hareketle, devlet aygıtı içindeki ayrıcalıklı konumlarını yitirdiklerini düşündükleri ve büsbütün iktidarı tekrar elde etme inancını kaybettikleri dönemlerde, ülkenin kötü yönetilmesi veya olası bir rejim değişikliğine mani olmak bahsiyle, iktidarı asıl sahibine geri teslim etmek maksadıyla darbe koşullarını hazırladıkları ve iktidara zorla el koydukları iddiası, özünde her şeyin bir üst irade tarafından tasarlandığı ve uygulamaya konulduğu tezinden hareketle, esasen devleti idare edenlerin ve halkın sorumluluğunu göz ardı eden, kolaycı bir yaklaşımdır. Bu iddia, ülke kaynakları tüketildiğinde, idare soysuzlaştırıldığında, ahlaktan yoksunlaştırıldığında, anayasal düzen askıya alındığında ve demokratik yönetiminin yasama, yürütme ve yargı erkleri etkinliğini yitirdiğinde ve bütün bunların farkında olmayan halkın ve de tüm bu yaşananlara çanak tutan sözde aydınların ve gazetecilerin, seçkin iş adamlarının yani güya toplumun önde gelen akıl adamlarının mesuliyetini dikkate almadığı için kabul edilemez.

Bunun için her şeyden evvel toplumu bir ahlak kaidesi üzerine eğitmek gerekir. François Rene de Chateaubriand'un dediği gibi (Painter, 1978), “Ahlak bir cemiyetin temelidir” Bu ise ancak adil ve vatansever yöneticilerin sevk ve idaresinde bir süre için halkın disipline edilmesi ile mümkün olabilir. Çünkü az gelişmiş ve yeterince olgunlaşmamış toplumlarda demokrasi ve özgürlük sadece organize teşkillerin toplumun geri kalanına tahakküm kurması demektir. Bu sebeple öncelikle iyilik ve güzelliğe ait olan değerler yüceltilmelidir. Ancak toplum belli bir ahlak seviyesine ulaştıktan sonra o ülkede kuvvetler ayrılığı, özgürlük, şeffaflık, adalet önünde eşitlik bir anlam ifade eder. Bu sebeple askeri literatürde askeri müdahaleler sonrası yönetim şekilleri “istikrar yönetimi” kavramıyla tarif edilmektedir. Bu yönüyle askeri darbelerin sadece komplo teorileri ve üst akıl yahut derin devlet penceresinden ele alınması, meselenin hakkıyla anlaşılmasının önündeki en büyük bariyerdir.

Halk her zaman eğer ordu içinde darbeyi yapan kitle ile ideolojik, mezhepsel ve etnik olarak bir yakınlık hissettiyse darbeleri savunmuş ve desteklemiş, aksi halde darbelere karşı direnmiştir. Bu seçmeci yaklaşım darbeler sonrası halkı cepheleştirmiş ve bölmüştür. Esasen halkın darbeleri sahiplenmesi veya karşı çıkmasında tümüyle özgür iradesi ile bir tutum benimsediği hususu da tartışmalıdır. Pratikte medyanın tutumu halkın tutumu olarak ortaya çıkmış, medya tarafından pompalanan görüşler halk tarafından sorgulanmadan kabul edilmiştir. Halk özünde hadiseleri çok da anlamadan, kendisini ait hissettiği mahallenin takındığı tutumun destekçisi olmuştur.

Askeri darbeler hükümetin konvansiyonel olmayan metotlarla yani demokratik normlar dışı yöntemlerle değiştirilmesidir. Darbe için uygun zeminin oluşturulması ulusal ve uluslararası kamuoyu nezdinde darbenin meşruluğu için vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Darbelerin ister sivil, isterse askeri nitelikli olsun birinci handikabı meşruiyet sorunudur. Bu sebeple darbeciler öncelikle şartların oluşmasını beklerler ya da bizatihi kendilerince aldıkları tedbirlerle şartları oluştururlar. Darbe meşruiyeti özünde pozitif olarak halkın ikna edilmesi ve devlet otoritesinin kusursuzca kullanılması meselesidir. Eğer halk, hak ve menfaatlerinin devlet erkine karşı savunmasız olduğuna, ekonomik ve sosyal haklarının baskı altına alındığına ve hatta topyekun ortadan kaldırıldığına, seçilmiş iktidarın halka rağmen bir kısım azınlığın destek ve çabasıyla başlıbaşına yeni, bambaşka, totaliter veya teokratik bir rejim inşa ettiğine ve halkın geniş kesimlerinin dışlandığına, yani anayasal hak ve menfaatlerini kullanamadıklarına ikna olurlarsa içinde buldukları çaresizliğin etkisiyle darbelere sempati ile yaklaşabilir.

Başarılı darbeler halkı demokrasinin yeniden tesisi noktasında ikna ettikleri için başarılıdır, tıpkı 20 Nisan 1653 tarihinde parlamenter General Oliver Cromwell'in İngiliz Parlamentosunu feshetmesi gibi. Oliver Cromwell parlamentoyu feshederken yaptığı tarihi konuşma özünde demokrasi ahlakı üzerine bir manifestodur (Benneth, 2006:167):

“Acele edin ve defolup gidin. Oturumunuzu sonlandırmaya geldim. Meclisi yaptığınız her icraat ile kirletmenize ve şerefsizleştirmenize artık kalıcı bir son vermeye geldim. Siz ki fitneci, fesatçı, meclis üyeleri, siz ki iyi bir hükümet olmak dışındaki her şeysiniz!

Kiralık sefil yaratıklar, zavallılar, ülkenizi en küçük şahsi çıkar adına satılığa çıkararak, birkaç kuruş için Tanrı'ya ihanet edenler, içinde bir parça da olsun erdem kalmadı mı? Bir parça vicdan da mı yok? Atım kadar bile dindar değilsiniz! Altın sizin yeni Tanrınız olmuş! Satılığa çıkarmadığınız bir değer bile kalmadı. Ulusunuz adına iyi bir şey düşünemez misiniz? Sizi çıkarıcı sürüsü, bulunduğunuz bu kutsal meclisi, varlığınızla kirletiyorsunuz! Tanrının kutsadığı bu meclisi, ahlak yoksunu davranışlarınızla hırsızların ini haline çevirdiniz! Halkın size verdiği yetkiyi kötüye kullandınız. Halkın umutsuz dertlerine çare olmalıydınız, kendiniz halka en büyük dert kaynağı oldunuz! Ama ülkeniz beni asırlardan beri temizlenmemiş bu ahır temizlemeye çağırdı! Bu gücü de bana Tanrı verdi. Bu şeytan ocağını yönetmeye geldim. Vay halinize! Şimdi derhal defolun! Acele edin rüşvetin köleleri! Acele edin, gidin! Süslü saltanat eşyalarınızı alın ve defolup gidin!”

Ancak ne var ki her zaman retorik ve icraat birbiri ile uyumlu olmaz. Kral tarafından atanmış değil, halk tarafından seçilmiş, orduyu kontrol eden, devletin tüm kurumlarını denetleme ve kontrol etme ve vergileri düzenleme yetkisine sahip bir parlamentonun oluşturulması için yola çıkan Lord Cromwell, kısa bir zaman sonra ülkeyi tek başına ve keyfi olarak yönetmeye başlar, artık ağızdan çıkan kanundur. Çünkü O bir Tiran olmuştur. Ne var ki tüm Tiranlar gibi O'nun sonu da hazin olur. Öldükten sonra mezarından çıkarılır, yargılanır, cesedi teşhir edilir, kafası gövdesinden ayrılır ve lanetle anılır. Cromwell'in en kudretli zamanında söylediği şu sözü manidardır (Davis, 2001:241): *“Sizi alkışlayanlara aldanmayın, asıldığınızda daha çok alkışlayacaklardır.”*

Başarılı olsalar dahi darbecilerin kalıcı olarak kahraman olarak kalabilmesi mümkün değildir. Her darbecinin hain ilan edileceği bir gün muhakkak vardır. Hiçbir evlat darbeci babası veya annesi ile övünemez. İçinde buldukları toplumlar sivil veya asker tüm darbecileri bir gün muhakkak lanetler. Ayrıca bir darbeye kalkışmak, sadece kişinin kendi canından vazgeçmesini değil, aynı zamanda can almayı da göze almasını gerektirir. İşte tam da bu sebeple başarılı olsalar dahi darbeciler huzur bulamazlar hayatta. Çünkü tüm dinlerde genel inanç, bir masumun canına kıymak, tüm insanlığın canına kıymak gibidir. Esasen herhangi bir ordunun sivil destek ve kamuoyu onayı olmadan bir darbeye girişmesi reel-politik değildir. Bu bakımdan tarih boyunca yaşanan ve sonuçları itibariyle ağır sonuçlar doğuran tüm askeri darbelerde ordular öncelikle, ülkede yaşanan iktidar mücadelelerinin bir parçası haline getirilmişlerdir. Özetle, Silahlı Kuvvetler gerçekleştirilen askeri darbelerin bir taraftan faili iken diğer taraftan da kaçınılmaz olarak mağduru olmuşlardır. İşte tam da bunun için Silahlı Kuvvetler her daim siyasetin dışında kalmalı ve iç politikle ilgisini ulusal güvenlik ekseninde sınırlandırmalıdır.

Yoldan çıkan yönetimlerle mücadele hukuk sınırları içinde adalet mekanizması marifetiyle yerine getirilmelidir. Bu sebeple kuvvetler ayrılığı esastır. Bu sebeple hukuk adamlarının cübbelerinin önü açıktır, cübbelerinin ilikleri ve düğmeleri olmaz. Ancak eğer bir ülkede topyekûn devlet kurumları hukuktan ayrılırsa da, o halde halkın gayri meşru yönetime direnme hakkı olacaktır.

Ahmet Hamdi Tanpınar (2016:91), *“Cahilsin, okur öğrenirsin. Gerisin, ilerlersin. Adam yok, yetiştirirsin. Paran yok kazanırsın. Her şeyin bir çaresi vardır bu dünyada. Fakat insan bozuldu mu, bunun çaresi yoktur”*, demiştir. Bir ülkede elbette doğru yoldan ayrılanlar olabilir, mesele ülkenin ahlaki potansiyelinin doğru yoldan ayrılan, yozlaşan ve çeteleşen kriminal unsurlar ile mücadele edebilecek genel bir erdem düzeyine sahip olup olamama meselesidir. İster sivil isterse askeri nitelikli olsun normatif hukuk kıstaslarıyla yani hukuk felsefesi mantığıyla, asla ve kat’a darbelerin meşruiyeti bahis konusu olmaz. Son tahlilde her darbe gayrı meşrudur. Ne var ki aslında darbeciler kadar, fiilen darbe zeminin oluşmasına neden olan veya katkıda bulunanlar da en az darbeciler kadar sorumludur ve belki de daha fazla.

Bir ülkede yozlaşmanın kanser hücresi önce adalet mekanizmasında vuku bulur, sonra kolluk güçlerine, silahlı kuvvetlere ve tüm diğer kurumlara metastaz yapar. Böylece o ülkede demokratik mücadele imkânı, demokratik aygıtlarla ülkeyi koruma ve kollama imkânı ortadan kalkar. Doğal olarak demokratik mücadele imkânlarının ortadan kaldırılması nihayetinde bir kısır döngü içerisinde halkın zulme karşı direnme hakkı gereği, devrimcilik ve/veya ihtilal düşüncelerini beslemektedir. Oysaki meşru hedeflere sadece meşru yöntemlerle ulaşılabilir. Zulme karşı cebir ve şiddet kullanılmasının meşrulaştırılması yönetsel olarak ikirciklidir, isabetsiz ve hatalıdır. Zira ülkenin bir çıkmaza sokulmak suretiyle siyasi kurumlarının kendini idare edemez konuma gelmesinin sorumluluğu, ahlaken veya özelde vazife ve meslek ahlakı bakımından, demokratik aygıtların olağan çalışmalarının engellenmesi, seçilmiş kurumlarının işlevsizleştirilmesi, esasında hem sivil ve asker bürokratların, bağımsız yargı mensuplarının ve başta parlamento üyeleri olmak üzere tüm demokratik kurumların temsilcilerinin, görevi doğru haber yapmak olmasına rağmen oligarşik çıkar çetesinin bir etki ajanı olarak görev yapan sözde basın mensuplarının sorumluluklarını yerine getirememesi veya getirmemesi bakımından kolektiftir.

Darbeleri hazırlayan bir numaralı etken iktidarın yoldan çıkması, yolsuzluğu norm haline getirmesi, devlet aygıtlarını çalışamaz bir şekle dönüştürmesi, ikircikli ve istikrarsız fiil ve davranışları, haksız kazanç elde ederek aşırı zenginleşmeleri, söylem ve eylem birliği olmamasından dolayı halk nezdinde zamanla güvenilirliklerini ve inandırıcılıklarını tümüyle kaybetmeleridir. Thomas Jefferson Amerika Birleşik Devletleri halklarına karşı 1776 yılında ilan ettiği Özgürlük Beyannamesinde şöyle der: *“Bir ülkenin halklarının siyasi iktidarlarca ayırt edilmeksizin eşit olarak kabul edilmesi ve haklarının eşit olarak gözetilmesi Tanrı tarafından kendilerine verilen bir haktır. Eğer hükümetler topluma hizmet edemiyorlarsa, bireylerin hayatını güvence altına alamıyor, özgürlüklerini ve mülklerini koruyamıyorlarsa, iktidar bizatihi sömürge çarkının dümenini işgal etmiş ise bu halde halkın gerekirse ayaklanarak iktidarı değiştirme hakkı meşrudur”*.

Darbeler halk arasında telafisi imkânsız ve oldukça maliyetli duygu patlamaları oluşturur. Her darbe ülkenin medeniyet ve doğruluk çizgisinden sapması halini ifade eder. Darbelerle mücadele de en etkin yöntem, darbeye zemin hazırlayarak ülkesine ihanet edenlerin, bilerek ve isteyerek bu ihanetin parçası olanların hukuk önünde hesap vermelidir. Toplumlar ancak hatalarıyla yüzleştikleri müddetçe ilerleme kaydederler ve geleceğe güvenle bakabilirler. Bir toplumun huzur ve güven içerisinde yaşaması önce sağlam ve dürüst bir ahlaka sahip olmasıyla mümkündür.

Ülkenin kötü yönetim sonunda olası darbe sürecine girmesinde asla tüm suç iktidar partisine yüklenerek sorumluluktan kurtulunamaz. İktidarı yoldan çıkararak, keyfiliği artıran ve kötü yönetimi pekiştiren ana nedenlerin başında, üst düzey devlet görevlileri ve aydınların çıkar ve heveslerine düşkünlüğü, iş adamlarının menfaatperestliği ve sivil toplum kuruluşlarının nemelazımcılığı ve vurdumduymazlığı, halkın yobazlığı, bağnazlığı ve ötekileştirdiği kitlelere karşı vicdansızlığı ve ülke meselelerine ilişkin umursamazlığı ve duyarsızlığı gelir. Gazetecileri ve aydınları korkak ve pısrık olan toplumların zalimleri de hesapsız ve cüretkâr olur, iktidarı yoldan çıkarır. Faşist, totaliter ve baskıcı yönetimlerin önünü açar. Bu nedenle bir ülkeyi yoldan çıkmış iktidarlar tek başlarına değil, ama sözde aydınlarla birlikte yıkarlar. Sunay Akın'ın ifadesiyle: *“Ahlaki değerlerden yoksun, çıkar peşinde, demagog bir basın, zaman içinde kendi gibi bir halk yaratır.”* Bu nedenle darbecilerle birlikte ve her zaman gafletten veya hasetten yaptıkları hatalarıyla darbeciler için uygun darbe zeminini oluşturan kamu ve devlet görevlileri de darbeden sorumludur. Çünkü bu şekilde hareket eden yetersiz ve liyakatsiz kamu görevlileri ve şahsi çıkarlarının esiri olmuş, yolsuzluk ve hırsızlığa bulaşmış devlet adamları, oluşturdukları düzen ile darbeler için uygun zemini hazırlamaları bakımından mesuldürler. Bu kapsamda gerçekleri saptırarak aktaran aydınlar, ilimlerini kiraya veren âlimler ve bilim adamları, şahsi menfaatleri için görev ve yetkilerinin sınırlarını aşan ve görevlerini suiistimal eden kamu görevlileri, devlet kaynaklarından beslenen çıkarıcı halk kesimleri hep birlikte sorumluluk sahibidir. Çünkü bir ülkeyi ancak kendinden başka hiçbir şeyi umursamaz, bencil, çıkarıcı ve toplumu bir arada tutan evrensel değerlerden bihaber nemelazımcılar yoldan çıkarabilir.

Eğer o ülkedeki aydınlar yani gerçekleri bilip diğerlerine anlatması gereken sorumluluk sahibi kişiler menfaatleri uğruna doğruları manipüle ederek değiştirirler ve halkı kandırırlarsa, toplumda düşkünlük ve fakirlik artar, bireyler arasında itimat ve güven hissi kaybolur, kamuda asayiş bozulur, mafya gücü meşru devlet otoritesini ikame eder ve devlet kendi kendini yönetemez duruma gelir. Bunun organizasyon teorisinde adı “organizasyonel ölümdür”, siyaset biliminde ise “bir devletin çöküşü”dür (Mone, Mckinley ve Barker, 1998). Darbe, sadece ordu tarafından cebir ve şiddet kullanmak suretiyle seçilmiş hükümeti devirmek anlamına gelmez. Demokratik yöntemlerle seçilmiş olsa dahi siyasi iktidar tarafından rejimin değiştirilmesi maksadıyla yandaş ve tarafgir parti yargıç ve polisleri marifetiyle halk üzerinde baskı oluşturularak halkın sindirilmesi, hukukun siyasi erk lehine tek taraflı olarak askıya alınması da bir darbe çeşididir. Bu sebeple darbelerle mücadelede etmek için, ayırt etmeksizin tüm darbecilerle ve darbecilerin destekçileriyle hesaplaşılmalıdır.

Dünya tarihi, darbeler, ihtilaller, çatışmalar ve savaşların tarihidir bir bakıma. Pratikte ordulara karşı devrim yapılamaz. Orduların katılmadığı rejim değişiklikleri hayata geçemez. Devrimler ancak silahlı bir güç ile birlikte yapılabilir. Meselenin özü tarafgir veya toptancı yaklaşımlarla darbelerin kutsanması veya lanetlenmesinden ziyade ve öncelikle devletlerin özyönetim sorunlarının siyasi, hukuki, sosyolojik, ekonomik nedenlerinin tespiti ve öz yönetim için gerekli olan ahlaki kıstaslarının ve direnek noktalarının topluma uygun ve meşru yöntemlerle derç edilmesinden ibarettir.

Özünde savaş esnasında gösterilen cesaret, bir yoksula yapılan şefkatli bir yardım, dünyanın bir ucundaki bir acının diğerkâm bir kalpte içselleştirilerek paylaşılması da erdem bir parçasıdır. Erdem bir yönüyle ölçülü bir yaşamın, cesaretin, adalet duygusunun ve her türlü ahlaki hassasiyetin bir izdüşümüdür. Erdem sahibi olmak, doğru eylem kararları alabilmektir, doğru ve yanlış arasındaki farkın cesaretle seslendirilebilmesidir. Erdem sahibi olmak ruhu besleyen en vazgeçilmez bir gıdadır ve varoluşun temel sorunlarına karşı insan ruhunun gür bir sesidir, dogmatizm ve fanatizmin panzehri, aydınlıkta kalabilmenin ilacıdır. Kötü ve yozlaşmış yönetimler, bir toplumda öncelikle ahlaki standartları aşındırırlar, böylece habis bir ur gibi devletin tüm aygıtlarını çalışamaz ve sorunlu bir şekilde işlemez hale getirerek, devletin refah, adalet ve güven noktasında temel sorumluluklarını yerine getirmesine engel olarak toplumu kişiliksizleştirirler. Bir ülkede kötü ve yozlaşmış bir yönetimin norm haline gelmesi, siyaset mekanizması, bürokrasi ve aydınların birlikte şahsi çıkar ve kazançlarını devletin menfaatlerine tercih etmesi neticesinde oluşur. Kötü yönetim metastaz yapmış bir kanser hücresi gibi eğer zamanında müdahale edilmezse tüm devlet aygıtlarının olağan işlevini kaybetmesine neden olur, ülkedeki güven ortamı ve asayişi bozar, mafyatik uygulamaları olağanlaştırır. Haklının değil, güçlü olanın hukukunu gözetilir. Bu sebeple darbeler ne kadar hatalı ise, vakti zamanında icap eden sorumluluğu yerine getirmemek suretiyle darbe yönetimlerin kötüleşmesine ve yozlaşmasına zemin hazırlayarak darbe koşullarının oluşmasına ve ülkenin istikrarsızlaşarak demokratik normlardan uzaklaşmasına ve savrulmasına sebebiyet vermek de o kadar yanlıştır. Ne var ki, meşru hedeflere ancak meşru yöntemlerle ulaşılır.

Bir askeri darbe özünde, ülkenin kendi kendini idare edemeyecek derecede acze düşmesi neticesinde devlet kurumlarına vasi (kayyum) atanması ve yoldan çıkanların cebren hiza ve istikamete getirilmesi pratiği üzerine şekillenir. Askeri müdahaleler ne sadece tarafgirleri açısından yolsuz ve yozlaşmış siyasetçilerin icraat ve söylemleri ile ülkeyi askeri müdahalenin kucağına atması ile ne de askeri gücün bir takım özel harp teknikleriyle askeri müdahale koşullarını oluşturmuş olduğu iddiası ile açıklanamaz. Çünkü mesele özünde ülkenin demokrasi bilinci ve olgunluğu ile alakalıdır. Diğer taraftan darbelerle idare edilen bir toplum dahi, ister askeri, ister sivil vesayetle idare edilsin, az gelişmiş ve olgunlaşmamış bir toplumdur. Kaldı ki, doğal yollarla kazanılmayan iktidarlar ve kurulan düzenler de uzun ömürlü olmaz. Esas olan ülkede demokratik bilincin evrensel ilkeler üzerinden normlaştırılması ve idarenin şeffaf ve hesap verebilir olmasıdır.

Askeri darbeler için koşulların oluşması demek, halkın normalleşmeye dair beslediği umutları yitirmesi demektir. Bu sebeple bir ülkede darbe bahsinin tümünden kapanması için o ülkede huzur, adalet ve güven ortamının tesis edilmiş, halkın halinden memnun olması gerekir. Darbe koşullarının ve hatta beklentilerinin oluşmasına neden olan sosyolojik olgular dışlanarak, askeri darbelerle alakalı mülhazalar yapılması faydasızdır. Askeri darbelerin sadece nefret ve karşıtlık üzerine inşa edilen, doğruluğu kendinden menkul üst akıl ve komplo teorileri açısından ele alınmasının meselenin çözümlenmesine ve gerekli derslerin çıkarılmasına bir faydası yoktur. Bilakis bu tür yaklaşımlar sıradan halk üzerinde nefret söylemleri üzerinden kutuplaşmayı tetikler ve ülkeyi darbe sarmalına mahkûm eder. Böylesi ülkelerde darbe ihtimali her zaman varlığını korur ve devlet aygıtını yönetmek için tahammülsüz ve yıkıcı bir güç mücadelesi yaşanır, toplum şizofrenik bir sendromla içine kapanır, propaganda gerçeği örter.

Darbeler ne yazık ki başarısız ülkelerin yani kendi kendini demokratik normlara uygun olarak yönetemeyen, anayasal kurumları yerleşmemiş, halkı eğitimsiz, kamuoyu kirli propaganda ve manipülasyona açık, üretim kapasitesi düşük, rekabet gücü zayıf, dünyadan kopuk, öz güveni gelişmemiş, öz benliği yitik toplumlara ait bir hastalıktır. Böyle toplumlarda bireysellik gelişmemiştir, halkı pısrık ve korkaktır, sorumluluk almazlar, kendilerinden başkasını umursamazlar. Bireyselleşmemiş, ahlaki meziyetleri gelişmemiş toplumların bireyleri kalabalıklar arkasına saklanır, tutarlı ve istikrarlı bir dünya görüşüne sahip değildir, adalet duygusundan yoksundur, doğru sözlü olmak aşağılanır, dürüstlük saflık sayılır, görevini yasalara uygun olarak düzgün bir şekilde yapmak meslekte acemilik kabul edilir.

Çoğu zaman askeri darbeler için uygun şartların oluşması özünde anayasal kurumların işlevsizleşmesi ve halkın normalleşme konusundaki beklentilerinin yitilmesi hadisesidir. Esasen darbe koşulları asayişsizliğin önlenememesi ve sıradanlaşması, devlet idaresinde ve kaynakların dağıtımında keyfi uygulamaların yaygınlaşması, refah ve zenginliğin paylaşılmasında adaletsizlik, hukuk teşkilatına güvensizlik, halkın muhalefet dâhil siyaset kurumunun çözüm üreteceğine dair beslediği umudu kaybetmesi ve ülkenin bekasının tehdit altında olduğu düşüncesinin yaygınlaşması neticesinde oluşur. Özünde ülkenin bu hali dahi teorik olarak bir darbenin, yani halk iradesinin gaspının veya halkın benliğinin ortadan kaldırılmasının bir sonucudur. Darbeler gelişmiş, kuvvetler ayrılığını norm haline getirmiş, devlet aygıtlarının kurumsallık içerisinde görevlerini yerine getirdiği, halkı eğitilmiş ve bilinçli toplumların sorunsalı değildir. Darbeler toplumsal mutabakat sağlayamamış, anayasal aygıtları çalışmayan, hukukun askıya alındığı, halkları bireyselleşme becerisi gösterememiş, güç mesafesinin yüksek olduğu, az gelişmiş topluma ait halk kitlelerin problemidir. Çünkü her darbe öncesi önce alkışlar eşliğinde hukuk katledilir, adalet duygusu yok edilir. Ülke insan olarak kalan bir avuç azınlığın yaşam mücadelesi verdiği bir haydut ülke haline evrilir. John Lock (1689:202), “Hukukun bittiği yerde tiranlık başlar.” der. Sigmund Freund’a göre ise (Robinson, 1990:147), “Medeniyetin ilk şartı adalettir.”

Meşru yönetim, hukuka uygunluk ve kamu tarafından desteği ifade eder. Meşruiyet idarenin bir bütün olarak halk tarafından tanınması, desteklenmesi ve kabul edilmesi anlamını taşır. Halk ve idare arasındaki meşruluğun dayanağı idarenin toplumsal sözleşmeye yani anayasaya uygun davranması ile kanun ve nizamlara uygun bir yönetim anlayışı benimsemesidir. Tüm halk tarafından benimsenen ve kabul gören bir toplumsal sözleşmenin varlığı meşruiyetin olmazsa olmaz ön koşuludur. Bu sebeple anayasaya, sıralı kanun ve nizamlara aykırı davranan keyfi yönetimler meşruiyetlerini kaybederler. Kaldı ki, tek taraflı meşruiyet arayışları çoğunlukçu faşist yönetimler oluşturur. Faşist yönetimler tek parti rejiminin hâkim olduğu otokratik rejimlerdir ve varlıklarını kendilerine koşulsuz biat eden tek tip insanların mevcudiyetine bağlarlar. Bu nedenle döngüsel olarak tek tip, aklını kiraya vermiş biatçı toplumlar faşizan yönetimleri, faşizan yönetimler de tek tip insani toplulukların varlığını beslerler. Oysaki meşru bir siyasi yönetim, kurumsallaşmış ve vesayetsiz, sınıfsız, çoğulcu, imtiyazsız, özgürlükçü, demokratik kurumlara sahip bir hukuk devletinin varlığına işaret eder. Bir ülkede sandıkların kurulması ve seçimlerin yapılması meşru bir siyasi yönetimin varlığına işaret etmediği gibi, bir ülkede tek başına kral ve kraliçenin varlığı da o ülkede vesayet yönetimi olduğunun habercisi değildir. Meşru yönetim esasen mutlak bir kuvvetler ayrılığı ve demokratik kurumların işlevlerini korkusuzca ve salt yasa ve kurumsal normlara uygun olarak hakkıyla yerine getirebilmesi, temsilde adalet ve eşitliğin, yönetimde istikrarın sağlanması, toplumdaki tüm sınıfların yönetimde temsil edilmesi anlamına gelir. Kuşkusuz meşru yönetimler çoğulcudur, etnik, ideolojik ve dini kıstaslara göre vatandaşlarına muamele etmez. Meşru yönetim ile devlet aygıtının kumanda odasında her kim olursa olsun, kanunların egemenin buyruğu olmadığı, her bir bireyin eşit derecede özgür olduğu, devlete karşı bireylerin hak ve menfaatlerinin korunduğu, çoğunluğa karşı azınlığın haklarının ve inançlarının gözetildiği, empati ve merhametin yüceltildiği, bireylerin bir arada yaşama arzusunun heyecan ve coşkuyla karşılık bulduğu bir yönetim biçimi tarif edilmektedir.

SONUÇ

Türk Milleti tarih boyunca her zaman merkezi bir devlet yapısına, güçlü ve katı hiyerarşik bir orduya sahip olmuştur. Türk Ordusunun sert dikey hiyerarşik komuta yapısı ve katı disipline dayanan askerlik anlayışı Türklerin yerleşik hayata geçmesinden sonra da değişmemiştir. Türklerin askerlik anlayışı komutan merkezli, karizmatik liderliğe dayanan bir yönetim modelini öngörür. Türk Devletlerinde Başkomutanlık hak edilir, babadan oğul'a geçmez. Türklerin tarihinde veliaht prens kavramı yoktur, hükümdarlık liyakatle hak edilir, mevcut adaylardan en iyisi hakan olur. En azından Osmanlı Devletinin kuruluş felsefesi böyledir.

Türk Devletlerinde Hakanlar her şeyden önce mareşaldirler. Göçebe Türk toplumunda eli silah tutan her fert aynı zamanda askerdir. Osmanlı Devletinin gelişmesi ve sınırların genişlemesi ile birlikte, modern anlamda işi sadece askerlik olan ayrı ve profesyonel bir yapının da teşkil edilmiş olması, geleneksel olarak eli silah tutan herkesin asker olduğu ordu millet kavramının değerinden bir şey azaltmamıştır.

Ordular bir devletin kuşkusuz en önemli devlet müesseselerinden birisidir. Gelişmiş demokratik ülkeler milli kaynakların, milli güç unsurlarının senkronizasyonu ve orkestrasyonu prensibine dayalı olarak en optimum şekilde kullanılması noktasında askeri kapasiteden azami şekilde istifade edilmesini mümkün kılan bir devlet işleyişine sahiptir. Diğer taraftan gelişmiş demokratik ülkeler açısından ordu bir ülkenin ortak değeri, milliliğinin ve bağımsızlığının yegâne sembolüdür. Bu sebeple orduya ait değerler tüm bir milletin ortak paydasıdır. Ordunun ülkenin bekası noktasında kendisini sorumlu hissetmesi askeri vesayetden ziyade tarihsel geçmiş ve geleneksellikle alakalı bir durumdur. Ordular, dil, milli kültür, örf ve adetlerin kuşaklar boyunca aktarılmasını sağlaması bakımından bir milletin özüdür. Ordu elbette bir ülkede devlet içindeki kurumlardan, bilhassa öz saygıya gereksinim duyan, halk nezdindeki itibar ve şerefi ile nefes alan ve hayat bulan, ananelerine en fazla muhtaç, milli olması gereken bir kurumdur. Bu nedenle bir ordunun, gelişmiş silahlar, modern eğitim tesisleri, süslü uniformalar, yüksek maaşlardan daha ziyade öz saygıya ve silah arkadaşlığını yaşatacak karşılıklı güven ve ortak bir hayale ihtiyacı bulunmaktadır.

Bir orduyu güçlü yapan şey onun şahsı manevisidir. Ordunun şahsı manevisini güçlü kılan ise halk nezdinde kendilerine en yüksek bir itibar ve şeref atfedilen mensuplarıdır. Bir milletin milli ordusuna ve kurumlarına sahip çıkması, hak ettiği saygıyı göstermesi özünde kendine duyduğu saygının bir yansımasıdır. Ordusu her kadim milletin bir tarihçe-i safahatıdır, varoluş ceridesinin önemli bir ana başlığıdır. Ordu bir milletin kökleriyle bağı, gelecek düşüdür. Vatan savunmasında görev alma düşüncesiyle sürdürülen bir yaşam, mensuplarını iyiliğin ve dürüstlüğün, fedakârlığın ve sadakatin zirvesine taşır. Elbette bu kutsal vazifenin karşılığı halk nezdinde saygın ve ayrıcalıklı bir konumu hak eder. Çünkü asker olmak demek, ülke için bedel ödemek demektir. Bu bedellerin en ağırı ülke için canını vermektir. Kendi askeriyle gururlanmayan bir millet bulunmaz.

Orduların harp kapasiteleri mutlak surette konjonktürel ve uluslararası nispette değerlendirilmelidir. Çünkü harpte bütün başarılar nispi muharebe üstünlüğü ile kıymetlendirilir. Silahlı kuvvetlere aktarılan kaynak ile ekonomi, politik ve yüksek strateji arasında her zaman bir pozitif ve anlamlı bir korelasyon vardır. Askeri güç asla bağımsız olarak ele alınamaz. Askeri güç, milli güç unsurlarının belki en önemli bir parçasıdır, ancak nihayetinde de milli güç öğelerinden sadece bir tanesidir. Güçlü bir ekonomi, ülkesine ve ordusuna sadakatle bağlı bir insan gücü ve yüksek stratejik akıl olmadan veya onlardan bağımsız olarak askeri gücün bir hükmü yoktur.

KAYNAKÇA

- ATATÜRK, MUSTAFA, KEMAL. (1921). TBMM Genel Kurul Tutanağı 22. Dönem 1. Yasama Yılı 70. Birleşim. 23 Nisan 2003.
- BENNETT, MARTYN (2006). Oliver Cromwell. Routledge. pp.167.
- ÇAVUŞOĞLU, ERTUĞRUL (2020). Thomas Jefferson'dan İlke ve Prensiplerinizi Güçlendirecek 20 Alıntı. CEOtudent.com 23 Nisan 2020
- DAVİS, J. C. (2001). Oliver Cromwell Hodder Arnold. Bloomsbury Academic. pp.241.
- LOCK, J., (1689). Hükümet Üzerine İki Deneme. Wealth of Nation.pp.202
- LYNN, J. (2003). Battle: A Cultural History of Combat and Culture. Basic Books.
- MİLLİ SAVUNMA BAKANLIĞI (1999), Osmanlı Ordu Teşkilatı, Türk Tarih Kurumu Basımevi,Ankara.
- MONE, M.A., MCKİNLEY, W. and BARKER, V. (1998), Organizational Decline and Innovation: A Contingency Framework. Academy of Management Review, 23 (1), 115-132.
- ORTAYLI, İLBER (2003). Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu, İletişim Yayınları, Ankara.
- ÖZKAN, ABDULLAH, (2003). Osmanlı Tarihi, Boyut Yayıncılık, İstanbul.
- PAİNTER, GEORGE (1978). Chateaubriand: A Biography Volume I (1768-1793) The Longed-for Tempests. The New York Review. pp. 327.
- ROBİNSON, PAUL (1990). The Freudian Left. Ithaca and London: Cornell University Press. pp. 147.
- ŞEVKET PAŞA, MAHMUT (1983). Osmanlı Askeri Teşkilatı ve Kıyafeti, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- TANPINAR, AHMET, HAMDİ (2016). Mahur Beste. Dergah Yayınları. s. 91.
- TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ TARİHİ (1964). 3. Cilt 1. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ TARİHİ (1977). 3. Cilt 2. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ TARİHİ (1981). 3. Cilt 3. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ TARİHİ (1982). 3. Cilt 4. Kısım, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ TARİHİ (1995). İdari ve Lojistik, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

ÜNAL, OSMAN (2000). Nizam-ı Cedit ve Sekban-ı Cedit Denemeleri ile Yeniçeri Ocağının Kaldırılması,7.Askeri Tarih Seminer Bildirileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

YILMAZ, VELİ, (1993). Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar, Cem Ofset, İstanbul.

YÜCEL, YAŐAR ve SEVİM, ALİ (1995). Türkiye Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.